

סימן קצט

קנה ספר שהמוכר נטלו מגניזה, ומוטבע עליו "להפצה חניס", האם חייב לשלם

ובו יבואר: א. אם תיקנו תקנת השוק בקונה אבידה ששייכת לבעליה. ב. המוצא ספרים בגניזה, האם הם הפקר. ג. מהו גדר מציל מזוטו של ים. ד. האם צריך להשיב, במציל מזוטו של ים. ה. קיבל ספרים להפצה חניס, האם מותר ליטול שכר.

הנידון

"אחד מכר לי ספר תורני תמורת שלושים שקלים. עוד לא שלמתי לו תמרתו. לימים נודע לי שהמוכר מצא את הספרים בגניזה, ועל כל ספר מוטבע כיתוב זה: 'הספרים להפצה חניס'. נפשי בשאלתי, האם אני חייב לשלם למוכר תמורת הספר, שכיון שכתוב עליהם 'להפצה חניס', אין לו רשות ליטול ממני תשלום עבורם".

תשובה

הקונה חייב לשלם לבעלים מה שהתחייב, ששכר הפצה הוא נוטל, ואין הפצה חניס.

אוצר החכמה

ביאור התשובה

קנה אבידה שיש בה סימן, האם חייב להכריז

בראשונה יש לברר, מה הדין בקנה חפץ מחבירו, ולימים נודע לו שהמוכר מצא ולא הכריז עליה אף על פי שיש עליה סימנים, ואין המוכר לפנינו. האם חייב הקונה להכריז עליה עד שימצא את בעל האבידה.

והנה מבואר בבא מציעא (כו, ב) דהנוטל אבידה שבעליה לא התיאשו ממנה עובר משום לא תגזול, וכן פסק הרמב"ם (גזלה ואבידה פרק יא הלכה ב) וז"ל: "לקח את האבידה ולא השיבה, בטל מצות עשה, ועבר על שני לאוין, על לא תוכל להתעלם ועל לא תגזול" ע"כ. לפיכך פשוט, שהקונה אבידה שהמוכר גזלה ולא השיבה לבעליה, דינה כקונה גזל שחייב להחזיר לבעלים, לפיכך מצוה עליו להכריז, ואם יבואו בעליה, חייב להחזיר להם, ששלחם היא.

העולה מזה: הקונה חפץ מחבירו, ונודע לו שהמוכר מצאה ויש עליה סימנים, חייב להכריז ולהחזיר האבידה לבעליה.

בעל האבידה שנוטלה מהלוקח - האם חייב לשלם

ויש עוד לבאר אם בא בעל האבידה, האם צריך לשלם לקונה תשלום עבורה, כשם שחייב לשלם ללוקח גנבה מתקנת השוק (חושן משפט שנו, ב). דהנה בקונה גזל, תקנו שישלם הנגזל לקונה משום תקנת השוק - דאם לא כן לא יקנו אנשים בשוק חפצים, מחשש שהם גוזלים ויבוא הנגזל ויפסידו את כספם - והבעלים יעשו דין עם הגזלן, אבל בקונה מגנב מפורסם לא תקנו שישלמו, דלא היה לו לקנות ממנו, כמבואר בחושן משפט (שנו, ב), ולפי זה לכאורה הוא הדין בזה, דהרי המוכר דינו כגזלן כפי שנתבאר, וישלם האובד לקונה שוויו. או דלמא, לא עשו תקנה באבידה אלא בדבר השכיח כגזלה, שאם לא יתקנו לא יקנו אנשים מקח מהשוק, אבל באבידה שאין שכיחה, לא תקנו תקנת השוק. או דלמא, כיון שגזלה היא, הרי היא בכלל תקנת השוק של גזלה. ונבגזל ונתן במתנה, נחלקו בזה הראשונים, והביאם הבית יוסף בחושן משפט ריש סימן ס, והטור פסק דבמקבל מתנה עשו תקנת השוק].

ולא מצאתי מי שדן בזה, אלא הגאון רבי יצחק ראצבי בשו"ת עולת יצחק חושן משפט סימן קנה, ופסק, דכיון שמציאה כגזל, יש בה תקנת השוק כגזל, ואם נמצאו הבעלים, אף על פי שחייב להחזיר לבעלים את האבידה, מכל מקום הבעלים חייבים לשם ללוקח כמה ששילם למוצא האבידה, והבעלים יתבעו מהמוצא תשלום האבידה.

העולה מזה: הקונה אבדה ששייכת לבעליה, ובאו הבעלים, חייבים לשלם ללוקח תמורתה, והם יטלו מעות מהמוכר.

המוצא ספרים בגניזה, האם חייב להחזיר לבעלים

ויש לבאר, האם ספרים הנמצאים בגניזה הפקר הם. ולכאורה דבר פשוט שהפקר הם, שהרי אין שום דבר בגניזה שבא בדרך נפילה, וכיון שהכל הולך להקבר בגניזה, אם כן בעליה הפקירו אותה, והוא יותר אבידה מדעת. אלא שבנדון דידן שכתוב שהספרים להפצה חתום, יש לחשוש שהבעלים נתנו ספרים לאחד להפיץ חתום, והלה זרקם לגניזה, והיה חייב להחזירם לבעלים, ולפי זה הבעלים לא הפקירו את הספרים, וכיון שאפשר למצוא מי בעלי הספר, יש למצוא אותם. או שמא גניזה הוא כמציל מזוטו של ים כיון שהולכים לאיבוד, והמציל מזוטו של ים הרי אלו שלו, אפילו שיש בהם סימן, כיון שהיא אבודה ממנו ומכל אדם רחמנא שריא, כדאיתא בבבא מציעא (כב, א) וכפסק המחבר (חושן משפט (רנט, ז).

והנה בראשית יש לציין מה שפסק המחבר בחושן משפט (רנט, ה) וז"ל "אף על פי שמן הדין במקום שרוב עובדי כוכבים מצויים, אפילו נתן ישראל בה סימן אינו חייב להחזיר, טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין להחזיר לישראל שנתן בה סימן" ע"כ. ועל פי זה פסק הרמ"א (שם, סעיף ז) בדין זוטו של ים, שראוי להחזיר האבידה. ואף על פי שבבית הלוי (חלק ג סימן מה) כתב דבזוטו של ים אין צריך להשיב אפילו לפנים משורת הדין, וכן בתרומת הכרי מפקפק בזה, מכל מקום בספר משפט האבידה (שערי צדק ס"ק קי), מוכיח מדברי הראשונים כשיטת הרמ"א, שיש להחזיר לפנים משורת הדין. ומוסיף שם, שאפילו לשיטת בית הלוי ותרומת הכרי, מדת חסידות ודאי צריך להחזיר.

אבל יש לבאר עוד, האם חייב להחזיר, או שדינו כמציל מזוטו של ים. אבל באמת אין שייך זה כלל לדין זוטו של ים, דהתם כבר אבודה מכל אדם. שהחפץ הנאבד נמצא במקום שאי אפשר לאדם להוציאו משם, לכן מצבו של החפץ הוא אבוד. אבל דבר שעומד להאבד, אבל עכשיו עוד לא נאבד, ואם היו הבעלים שם היו נוטלים את האבידה, אינו זוטו של ים, כמבואר במחבר (חושן משפט רנט, ז), וכן הוא מבואר בדברי הראשונים, שהציל ממקום שאבוד ממש. דרש"י (ע"ז מג א ד"ה זוטו) פירש שנטל ממקום שלשון הים חוזר לאחוריו ושוטף כל הנמצא בדרך, ורב האי גאון בכלים (פרק כג, ה), הובא בערוך ערך זט, פירש שנטל מקרקעית הים, ובשיטה מקובצת בבא מציעא (שם בשם הרמ"ך) פירש שהוא מקום של חיבור הנהר עם מי הים, והים סוער שם. וכן מה שאמרו בבבא מציעא המציל אבידה ששטפה נהר, כל הדברים הללו האבידה אבודה ממש. אבל אבידה שנמצאת במקום שאינה אבודה, אלא עומדת להאבד אינה כמציל מזוטו של ים, ודינה כדין כל אבידה שאם יש בה סימן חייב להחזיר.

לפי זה, כיון שיש חשש שהמניח בגניזה אינו בעל הספר, אלא מישהו שקבל את הספרים להפצה, לכאורה חייב להודיע לבעלים על הספרים.

העולה מזה: המציל מזוטו של ים, ראוי לנהוג לפנים משורת הדין, ולהחזיר לבעלים. המוצא בגניזה, אין זה כמציל מזוטו של ים, כיון שאינה אבודה מכל אדם, אלא עומדת להאבד. כיון שלא נמצא בגניזה בדרך נפילה אלא בהנחה, לפיכך, אם הבעלים הניחו, הרי אלו שלו, דהפקר הם. ואם מישהו שקיבל את הספרים להפצה הניחם שם, לכאורה צריך להחזיר לבעלים.

הקונה חייב לשלם, והבעלים חייבים לשלם לקונה

ועכשיו נבוא לבאר נידון דידן, האם חייב הקונה לשלם למוכר. והנה הקונה בודאי חייב לשלם למוכר בכל אופן מכמה טעמים. דבאמת יתכן שהמוכר שנטל מהגניזה, יודע שבאו לגניזה על ידי בעלי הספר וזכה בה מהפקר ושליו הם, ובודאי מותר לו למוכרם תמורת תשלום.

אלא שאפילו אם המוכר לא יודע, והיה ראוי לו מהספק להכריז ולהודיע לבעלים, מכל מקום, כיון שיש ספק בדבר, חייב לשלם למוכר. ואם יבואו הבעלים ישלמו לו תמורתו. ומלבד זאת יש כאן טעם גדול שחייב לשלם למוכר כפי המבואר להלן.

העולה מזה: הקונה חייב לשלם למוכר מכמה טעמים: א. יתכן שבעל הספר הניחם בגניזה, והם הפקר. ב. אפילו אם אין ידוע, מספק ישלם, ואם יבואו הבעלים ישלמו לו תמורה.

אין הפצה חנם

דהנה ראוי להדגיש שאין מושג של "הפצה חתום", כי המפיץ בעצמו, זכאי לשכר. כי עבודת הפצה, היא עבודה ככל העבודות, ובכל תשלום עבור כל מוצר - מחיר ההפצה, השינוע האיכסון כו', הם חלק בלתי נפרד ממחיר המוצר. ואם מישהו מדפיס ספר להפצה חתום, עליו לשלם שכר למי שמפיץ, אפילו שמקבלי הספר אינם משלמים עבור הספר, אבל המפיץ זכאי לשכר מלא, לפיכך יתכן מאוד שאחד קיבל ספרים להפצה, ולא קיבל שכר על ההפצה, וביקש שיקחו ממנו את הספרים, ומשלא לקחו, מותר לו להניחם בגניזה, ואין מחובתו לעבוד בהפצה ללא שכר הפצה.

העולה מזה: אין מושג של "הפצה חתום" כי ההפצה בעצמה עולה שכר. ומי שקיבל ספרים להפיץ חתום זכאי על עבודת הפצתו.

שכר עבור ההפצה

לאור זה, מוצא הספרים שמוכר אותם, זכאי לקבל שכר מהקונה על שכר טירחתו להפצת הספר, כיון שבעלי הספר לא משלמים לו שכר על עבודתו להפיץ את הספר, הוא זכאי לקבל שכר מקונה הספר, ואין בזה כל עולה, שהרי גם הקונה בשכר את הספר, היא היא הפצתו של הספר, שגם הקונה ספר במחיר מלא, קורא בו, והיא היא הפצתו. לפיכך, גם אם נניח שהספרים אינם הפקר, והם שייכים לבעלי הספר, מכל מקום גם בעלי הספר חייבים בתשלום על הפצת הספר, לפיכך יכול לתבוע כסף מקונה הספר על הפצת הספר שחייבים לו בעלי הספר על ההפצה.

לאור זה נראה לומר, שאפילו אם ידוע לנו שלא הבעלים הניחו את הספרים בגניזה, אין צורך להכריז עליהם. דכיון שהבעלים כתבו שהספרים הם "להפצה חנם", הרי הם הפקירו אותם "להפצה חנם", אבל על ההפצה חייבים לשלם, אלא שאין ליטול שכר גם על שווי הספר, לפיכך אם נוטל שכר על הספר, הוא שכר ההפצה, שקשה מאוד לשער כמה הוא שכר הפצה וכמה שכר הוא עבור הספר,

ומכירתו היא היא הפצתו, והרי הוא עושה מה שבעלי הספר כתבו על הספר.

העולה מזה: כיון שהבעלים כתבו שהספרים הם "להפצה חנם", נראה, שאפילו אם ידוע שאחד שקיבל הספרים הניחם בגניזה, הרי הבעלים הפקירו אותם להפצה חנם, אם כן הנוטל ומוכר, שכר הפצה הוא נוטל, שאין הפצה חנם.

דינים העולים

- הקונה אבידה ששייכת לבעליה, ויש עליה סימנים חייב להכריז, וכשיבאו הבעלים ישלמו לו מה ששילם, והם יתבעו את המוצא בשכרה.
- בעלים שהניחו ספרים בגניזה - הפקר הם.
- מי שקיבל ספרים להפצה חנם, והניחם בגניזה, אינם הפקר.
- והנוטל מותר ליטול שכר על הפצת הספרים.
- ואם לא כתוב שהם הפצה חנם, חייב להכריז, ולהשיב לבעלים.

